

Engin Deniz Akarlı'nın Gözünden Mehmet Genç...

Yazan: Engin Deniz Akarlı

Tarih: Mayıs 6, 2021

Yer: <https://blog.bisav.org.tr/2021/05/06/engin-deniz-akarlinin-gozunden-mehmet-genc/>

Mehmet Genç Hoca, genç-yaşlı, kadın-erkek, doğulu-batılı veya doğucu-batıcı... böyle farklı özelliklere sahip her çevreden gelen herkesin yürekten sevdiği ve saydığı bir insandı. Mehmet Genç Hoca'mızı bu mertebeye taşıyan hasletleri, onu anmak için yaptığımız bu toplantıya katılanlar yakından bilirler. Başta güler yüzü, sakin tabiatı, tevazuu, ilim ve irfanı, hoş sohbeti, alicenaplığı ile hepimizin yüreğinde taht kurmuş bir insandı, Mehmet Genç. Onun için de hala aramızda olduğunu hissediyoruz, biliyoruz.

Mehmet Genç Hoca'yı (benim için Mehmet ağabeyi) ilk 1973 Kasımında tanıdım. Nerede olacak, arşivlerde! Doktora tez araştırması için kolları sıvayıp arşivlere ilk girdiğim o günlerde, arşivler, Bâb-ı Âli'de, vilayet binasının arkasındaydı. Çalışan araştırmacıların sayısı fazla değildi. Sakin ve samimi bir ortamı vardı Havalanın güzel olduğu günlerde öğlen paydosunda arkada iddialı voleybol maçları dahi yapardık. Arada, çevredeki yemekleri kaliteli fakat fiyatları ehven esnaf lokantalarını ziyaret eder, tarih ve tarihçilik üstüne yaptığımız sohbetlerle şenlendirirdik. O ortamda, İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Enstitüsü asistanlarından Tefik Güran ve Yavuz Cezar ile iyi dost

olduk. Onlar da tez araştırması aşamasındaydılar ve sık sık arşive geliyorlardı. Sonra da, malumunuz, o zaman yine aynı enstitüde olan Mehmet Genç ağabey ve rahmetli Halil Sahillioęlu ile tanışmak nasip oldu. O enstitünün nasıl önemli işler yaptığını ve belki en önemlisi nasıl iyi, titiz araştırmacılar yetiştirdiğini yakinen gördüm.

1976'da Boğaziçi Üniversitesi'nde hocalığa başladıktan sonra da Mehmet Genç ağabey ile zaman zaman görüşmek mümkün oldu. Bu arada bana çok büyük bir iyilikte bulundu. Benim arşivlerde çalışma izni almakta hep sıkıntılarım oldu. 1980'de askerler memlekette dizginleri ele aldıktan bir süre sonra benim de araştırma iznim iptal olmuştu. Tabir caizse, arşivlerden geçinen benim gibi meslekten bir Osmanlı tarihçisi için bu iptal ağır bir darbe idi. Mehmet ağabey devreye girdi. Meseleyi yakın arkadaşı ve çok sevip takdir ettiği Erol Güngör hocaya taşıdı. O zamanlar, rahmetli Erol Güngör Bey, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının önemli komisyonlarında çalışıyordu. Neticede, onun ve Mehmet Genç ağabeyin tavassutlarıyla arşivde çalışma iznim iade edildi.

Bu müjdayi bana verirken Mehmet ağabey en dost, en sıcak sesiyle bir nasihat de etti: "Artık sen de ikinin biri siyasetle uğraşma, lütfen," diyerek. Üzülmedim desem yalan olur. Çünkü baskıcı rejimlere, hukuksuzluklara karşı çıkmak siyasetse, karşı çıkmamak da siyasettir. Mehmet ağabeyimin bu öğüdünü pek dinlemeyerek 1997'de askerler yeniden boy gösterdiğinde ben de bazı yaramazlıklar yaptığım için iznimi yeniden kaybettim. Oysa bir işin ortasındaydım ve arşivlere dönmem lazımdı. O zaman da İktisat Tarihi Enstitüsü'nde ve ayrıca Bilim Sanat Vakfı'nda yetişmiş bir başka dost, Cořkun Çakır hocamız imdadıma yetişti. İzin yasağını o zaman kaldıramadı ama arka kapıdan arşive girip ihtiyacım olan dosyalara bakmama yardımcı oldu. Mehmet Ağabey de ihtiyacım olan bazı belgelerin fotokopilerine ulaşmamı sağladı. Yani hala siyaset yapıyorum filan diye bana hiç kızmadı.

İstanbul Şehir Üniversitesi'nde 12 Mart 2019 tarihinde düzenlenen Kemal Karpat'ı anma programında Engin Deniz Akarlı ve Mehmet Genç aynı karede.

Mehmet Genç ile her konu konuşulabilirdi. Bu konuşmaların, tartışmaların pek çoğuna önemli gözlemler ve bilgiler ile katkıda bulunurdu. Söylediklerini canlı ve zeki nüktelerle veya çok geniş olan bilgi dağarcığından çıkardığı veciz sözlerle besleme mahareti ise anlattıklarına başka bir güzellik katardı.

Mehmet Genç, ufukları geniş ve sohbeti tatlı bir insandı. Bunu belki en iyi bilenler, Şehir Üniversitelilerdir. Özellikle Altunizade kampusunda olduğumuz yıllarda, orası evine yakın olduğu için, Mehmet ağabey sık sık kampusa gelir, öğlen yemeklerini de orada yerdi. Onun masasında daima birçok arkadaş toplanır, gayet ciddi konularda esaslı sohbetler yapılır fakat o sohbetler de sık sık kahkahalarla kesilirdi. Değişik bölümlerden arkadaşları bir araya getiren bu sohbetler, herkes için yeni ufuklar açar, yeni bilgiler edinmeye vesile olurdu. Sonunda da Mehmet ağabeyin nükteleriyle ve dost meclislerinin sağladığı hazla yürekler şen, herkes tazelenmiş bir çalışma azmiyle ofisine döner ve şevkle işine sarılırdı.

Kendi hesabıma, Mehmet ağabeyi uzun süre görmesem üzülür, bazen sırf bir merhaba demek için uğrardım. Onun güler yüzü, iyi kalbi ve iyilik dilekleri sayesinde günümün daha güzel ve huzurlu geçeceğini düşünürdüm.

Mehmet Genç'in iktisat tarihine ve tarihçiliğine yaptığı katkılara değinmeyeceğim, zira bunlar hakkında pek çok güzel yazı yazıldı, sözler söylendi. Daha da yazılacak ve söylenecek. İki hususa değinmekle yetineyim: Bir, Mehmet Genç'in sahaya katkıları, bizlere ve esas yeni yetişen genç tarihçilere mirası ve emanetidir. Onları dikkatle değerlendirip daha ileri taşımak ve yetersiz kaldığı yerlerde aşmak gerekir. İki, bu tür gelişmelerin sağlanması, araştırmayı önceleyen ve rahatlatan birikimlerin ve kalıcı kurumların oluşmasına bağlıdır. Bunların zayıflığı, Mehmet Genç Hoca'nın öteden beri yaptığı başlıca şikayetlerdendir.

1. Emanet:

Mehmet Genç'in çıkış noktası, onca uzun ömürlü ve dirençli olan Osmanlı Devleti'nin niçin sanayileşemediği ve dolayısıyla sonunda çağdaşlaşamadığı, çağa ayak uyduramadığı sorusudur. Bir yandan devletin uzun ömür ve direncinin özgün nedenlerini ve mahiyetini araştırırken bir yandan da Batı Avrupa'ya has sanayileşme sürecini bir ölçü olarak kabul edip, adeta, biz niçin onlar gibi olmadık sorusunun peşine düşmüş gibidir. Sonunda, Osmanlı Devleti'ne özgün gibi gözüken ama hemen bütün büyük yeni çağ devletlerinde görebileceğimiz, gördüğümüz önemli özelliklere işaret etmiştir. Bu bakımdan gözlemleri salt Osmanlı tarihçiliğine değil aynı zamanda yeni çağ tarihçiliğine bir katkıdır. Bu gözle bakılır, değerlendirilir ve geliştirilirse, Mehmet Genç'in araştırma ve saptamaları, Osmanlı tarihçiliğinin daha da önem kazanmasına vesile olacak mahiyettedir (ve öyle de olmaktadır).

Öte yandan, çağdaşlaşma süreçlerinin büyük ölçüde kuzeybatı Avrupa tecrübesine inhisar eden hikayesini esas alan ölçme, değerlendirme ve karşılaştırmaların. Mehmet Genç'in de çalışmalarında gerginlik ve sıkıntı yarattığını düşünmek mümkündür. Bu sıkıntıyı da aşmaya gayret gerekiyor.

Bir başka dar boğaz, memleketimizde devletin dışında bir tarihçilik düşünmenin zorluğudur. Devleti soyutlayıp yüceltirken insana körleştiren bu devletperestlik, bana sorarsanız, Türkiye Cumhuriyeti'nde özendirilip yerleştirilmiş olan tarihçilik anlayışının bir türlü aşamadığımız bir cenderesidir. Mehmet Genç başta olmak üzere bir çok kıymetli tarihçimiz, vergi vb. devlet kayıtlarını kullanarak fevkalade kıymetli bir mali tarih bilgisi

inşa ettiler. Devlet ve devletlilerin zihniyet tarihine de çok katkıları oldu. Ama bunların ötesinde, vergi ödeyenlerin, üreticilerin, vilayetlerde olan bitenlerin, farklı farklı cemaatlerin tarihi konusundaki bilgilerimiz mahdud kaldı. Bu tür eksiklikleri gidermeye çalışmak da emanetin hakkını vermek ve bu arada Osmanlı tarihçiliğini de başka bir düzeye taşımak için vaciptir –diye düşünüyorum, naçizane.

2. Birikim ve Kurumlar:

Böyle bir tarihçilik için kurumsal bir çerçeve ve birikim gerekir. Birikim ve kurumsallık bir devamlılığın sağlanması ile ilgili işler. Böyle bir devamlılık bizde pek görülüyor. Bir örnek olsun diye yakından bilenlere bir danışalım: Ömer Lütfü Barkan hocamız ile başlayan ve Mehmet Genç'i de yetiştiren İktisat Tarihi Enstitüsü ne ölçüde bir devamlılık sergilemiş ve birikim sağlamıştır? Mehmet Genç ağabey dahil, bu enstitüde yetişen tarihçilerin kitapları ve evrakı hep bir araya toplanabilmiş olsa daha iyi olmaz mıydı?

Başka bir örnek, hukuk tarihi. Bir zamanlar Marmara Üniversitesi birçok kıymetli hukuk tarihçisinin, yakın alanlarla da işbirliği yaparak çalıştıkları bir ortam sağlamıştı. Mehmet Genç'in de katkıları oldu o ortama. Fakat sonra herkes bir tarafa dağıldı. (Bu arada mesela İsrail'de Uriel Heyd ile başlayan Osmanlı Hukuk Tarihi çalışmalarının gayet düzenli bir şekilde geliştiğini hatırlayalım. Aynı şekilde, Harvard Hukuk Fakültesi'ne bağlı olarak başlayan İslam ve bu arada Osmanlı Hukuku çalışmalarının da bugün müthiş bir araştırma kütüphanesi ile de beslenen önemli bir merkez haline geldiğini hatırlayalım. Ya da birçok batı ve hatta doğu Avrupa ülkesinde kurulan ve gelişen benzer kurumları, araştırma merkezlerini düşünelim de sonra bir daha kendimize bakalım!)

Bizde Diyanet Vakfı böyle bir merkez kurma yolunda adımlar attı. Sonra vazgeçip üniversite kurmaya girişti. Bir de devlet arzusuna uyarak Amerika'da propaganda merkezi kurmayı seçti. O da battı. Türk Tarih Kurumu elindeki imkanları birikim ve kurumsal devamlılık sağlanmasına katkıda bulunmak için kullanabilirdi. Kaynaklarının kuru milliyetçi propagandaya hasredilmesi tercih edildi – benim görebildiğim.

Bilim Sanat Vakfı yaptığı onca hayırlı eğitim ve yayın işlerinin arkasından bir de ileri düzeyde araştırmaları kolaylaştıracak bir merkez kurabilirdi. Onun yerine üniversite kurmayı tercih etti. Gerçi üniversitemiz, Şehir Üniversitesi, araştırmayı mümkün kılmak ve kolaylaştırmak için iyi bir kütüphane ve çeşitli enstitüler kurmaya da girişti. Ama bunları geliştirecek kaynakları bulmakta zorlandı. Sonra da malumunuz devlet müdahalesiyle hepten yıkıldı. İmkân ve devamlılık sağlansa, Mehmet Genç'in onca özveri ve göz nuruyla yıllar boyunca biriktirdiği notlar, kaynaklar ve kitaplar da her halde Şehir'de toplanmakta olan başka kıymetli koleksiyonlara eklenirdi. Olmadı! Mehmet Genç'in bu mirasının hakkıyla değerlendirilebilmesi açısından Marmara Üniversitesi de düşünülebilirdi, iyi bir kütüphane geleneği olduğu için. O da olmadı! Dua edelim, şimdi gidecekleri yerde süs olmaktan fazla bir işe yarayabilsinler.

Boğaziçi Üniversitesi de tarih araştırmaları için iyi bir birikim ve devamlılık oluşturmaya kendi çapında özen göstermiş ve bunu bir ölçüde başarmış bir yerdir. Ama şimdi orası da dağılıyor, dağıtılıyor. Geriye Koç Vakfı'nın kurduğu enstitüler kalıyor. Dua edelim de onlar esirgensin ve uzun soluklu bilimsel çalışmaların gerektirdiği kurumsal devamlılığı sağlayacak bir ciddiyetle gelişsin ve araştırmayı, bhusus tarih araştırmalarını kolaylaştıracak ve özendirecek başka ortamlar da oluşsun.

Dedim ya, Mehmet Genç hocamızın en sürekli şikayetlerinden biri, memleketimizde bilimsel çalışma ortamlarının (ve ona sorarsanız) ciddiyetinin eksikliği idi. Bu eksiklikleri karşılamak için Şehir Üniversitesi'nde gösterilen gayreti ve oluşan olumlu ortamı da onun için hep heyecanla ve memnuniyetle karşıladı. Şehir'in kapatılmasına da samimiyetle üzüldü, inanmak istemedi, mutlaka bir çare bulunabileceğini, bulunması gerektiğini düşündü. Olmadı!

Başlarda ben Mehmet ağabey gibi karamsar değildim ve ona boyuna itiraz ederdim. Bir birikimin oluşmakta olduğunu, bir yerden sonra daha kaliteli işler çıkarabilecek bir düzeye geleceğimizi söyledim. O da "inşallah!" derdi, yüreктen inanmak isteyerek. Şimdi ben karamsar oldum. Araştırmalarda belli bir kaliteyi tutturan ve devamlılığı sağlayacak alt yapı, zihniyet, enerji ve

kaynakların nereden çıkacağını düşünüyorum kara kara. Ama artık yaşlandığım için böyle düşünüyorum olmalıyım.

Yoksa, Mehmet Genç hocamızın ismi gibi hep genç kalan bir yönü vardı, onu da hatırlardım: insanlara ve cevherimize inanç. Bu inancı da Genç'in emanetinin bir parçası sayalım ve koruyalım. O zaman gençlerin bizlerden daha iyi yetişmekte olduklarını görür, ümit tazeleriz. Bizim beceremediklerimizi onlar yapabilirler. Mehmet Genç'in ve başka kıymetli araştırmacıların başladığı veya ilerlettiği işleri daha da geliştirebilirler.

Not: *Bu metin, 17 Nisan 2021 tarihinde, BİSAV bünyesinde gerçekleştirilen ihtifalde sunulmak üzere Engin Deniz Akarlı tarafından hazırlanmış, program sırasında katılımcılarla paylaşılmıştır.*